

УДК 340.12

Ольга Колич

Національний університет “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Olha.I.Kolych@lpnu.ua
ORCID : 0000-0002-6772-4877
Researcher ID V-9745-2017

Вікторія Олійник

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка спеціальності 081 “Право”
Навчально-наукового Інституту права
психології та інноваційної освіти
viktorii.oliinyk.pv.2021@lpnu.ua

ЕВОЛЮЦІЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВИ

<http://doi.org/10.23939/law2022.35.081>

© Колич О., Олійник В., 2022

Досліджено зародження та розвиток філософсько-правових концепцій держави. Зазначається, що, незважаючи на те, що сам термін “держава” з’явився у період Нового часу, філософсько-правові концепції онтології даного утворення сягають Античності, розвивалися, переосмислювалися та доповнювалися протягом тисячоліть, і продовжують модернізуватися та еволюціонувати дотепер. Для періоду Античності, з її пануючим міфологічним світоглядом та зародженням ідеї природного права, характерним було виділення моральних начал для пояснення потреби об’єднання людей в організовану спільноту, обґрунтування ідеї ідеального правителя, акцент на принципі справедливості. Проаналізовано міркування найбільш впливових мислителів Античності щодо оптимальної форми правління. Так, Платон був прихильником аристократії, водночас вважав демократію, теократію та олігархію пагубними для суспільства. Аристотель розвинув вчення про людину, як про “політичну тварину”, і вважав ідеальною формою державного управління політію. Епоха Середньовіччя ознаменувалася новими філософсько-правовими ідеями розуміння держави. На зміну морального закону прийшов теоцентричний світогляд. Бог – це єдине і абсолютне буття, а все інше існує відповідно до його волі. Відтак, земна ієрархія відображала ієрархію небесну, а всяка влада розумілася як така, що походить від Бога. Панівне становище займала християнська ідеологія.

В період Відродження на зміну теоцентричному світогляду приходять антропоцентричний. Центром філософсько-правових надбудов стала людина, а тому і змінилися концепції онтології держави. Зазначається, що мислителі Реформації та Просвітництва продовжили традиції Ренесансу, наповнюючи філософсько-правове розуміння держави новими категоріями. Акцентовано, що для періоду Нового часу характерним є переосмислення ролі природного права. Воно очищується від богословських ідей та займає якісно нове місце в праві позитивному.

Ключові слова: держава, філософія права, еволюція держави, онтологія держави, природне право.

Постановка проблеми. Протягом багатьох тисячоліть мислителі різних країн порушували проблематику філософсько-правового розуміння держави. Кожна історична епоха відома своїми представниками, які розробляли ідеї, погляд та концепції, відповідно до ідеології конкретного періоду, і які стосувалися виникнення, розвитку, змісту та мети держави. Загалом, філософсько-правові концепції залежали від політичної, економічної, соціальної, а також культурної ситуації певного суспільства. Відомі випадки, коли відбувалося переосмислення та повернення до життя доктрин минулих часів. Цей процес особливий за своєю суттю, оскільки трансформує старе, надаючи йому нового дихання і пристосовує до нових умов. Тож погляди на дану проблему мають історичне та еволюційне походження і ускладнюються разом зі зміною та ускладненням самого суспільства, а також розвиваються під дією інколи протилежних течій. Що ж до еволюційного розвитку, то необхідно поділити погляди вчених відповідно до історичних епох культурного розвитку людства, а саме: ідеї Античності, Середньовіччя, Відродження, Реформації та Просвітництва, Нового часу. Кожна з названих епох має свої особливості, які сформувалися під дією різних чинників та ідеології. Ґрунтовне дослідження еволюції філософсько-правових концепцій держави залишається актуальним для подальшого розвитку юридичної науки та вдосконалення державо- та правотворення в сучасній Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Дана проблема має тисячолітню історію розвитку, починаючи від вчень Платона і до роздумів сучасних філософів. З настанням кожної наступної епохи ідеї набували нового якісного значення та конкретних рис історичної доби. Однією з характерних особливостей є те, що філософи не лише створювали нові ідеї, але водночас аналізували старі і давали їм свою оцінку. Окрім праць А. Августина, Аристотеля, Дж. Локка, Н. Макіавелі, В. Оккама та інших мислителів, які здійснили свій внесок у формування філософсько-правових концепцій держави, необхідно виділити праці сучасних дослідників, зокрема Т. Андрусяка, А. Кормича, Д. Ковальова, П. Пилипишина, В. Романова, В. Семенова, Ф. Шульженко та інших.

Мета статті – здійснити філософсько-правову характеристику еволюції концепцій держави.

Виклад основного матеріалу. Перші держави виникли внаслідок розпаду первіснообщинного ладу та поступового станового поділу, відокремлення пануючої верстви, яка зосереджувала владні функції, від решти населення. Історики датують заснування перших держав IV–III тис. до н. е. на берегах Нілу, долинах Тигру та Євфрату, а пізніше – в Китаї та Індії. Сам термін “держава” з’явився у період Нового часу, спочатку в Іспанії та Франції, дещо пізніше – в Німеччині. Проте, незважаючи на доволі новітнє термінологічне оформлення, філософсько-правові концепції онтології держави мають доволі давню історію.

В епоху Античності розуміння держави базувалося на вихідній концепції трактування людини – досконалого фізичного і духовного ідеалу. Притаманний для даного періоду міфологічний світогляд характеризувався олюдненням богів та наділенням їх людськими рисами. Найбільш вагомий вплив на розвиток подальшої філософії права здійснили праці Платона та Аристотеля, які були основоположниками базових вчень про право та державу.

Платон у своїх працях створив вчення про ідеальну державу та природне право, окрему увагу приділяв принципу справедливості. Дану концепцію розвивав його учень Аристотель, але вони мали низку розбіжностей у поглядах на деякі філософсько-правові категорії. З огляду на це, виник крилатий вислів: “Платон – друг, але істина дорожче”. Дана фраза ілюструє розбіжність і протистояння ідей. Для того, щоб порівняти зміст їхніх поглядів, потрібно вибрати декілька критеріїв, водночас зауважимо, що в даному випадку доцільно говорити про різні погляди на одну й ту ж категорію.

Платон виклав сутність своїх думок у творі “Держава”. Вчений вважав, що державою повинні керувати обдаровані і високоморальні люди, здатні по-філософськи осмислити і вирішити проблему. Визначальним принципом онтології держави мислитель вважав справедливість. Керуючись справедливістю, держава вирішує найбільш важливі завдання, які стоять перед суспільством: захист людей, забезпечення їх матеріальними, соціально-економічними цінностями та благами, створення умов для їх творчого та культурного розвитку [8, с. 120]. Умовно поділив усе населення на групи: мудреці, воїни, селяни та ремісники. Аналізуючи вищенаведену класифікацію суспільного ладу, філософ найкращою формою державного управління вважав аристократію, тобто правління найкращих. Демократію, теократію, олігархію мислитель відкидав, оскільки вважав пагубними для суспільства. В державі повинні керувати високоморальні люди, які є професіоналами своєї справи. Проте не до кінця зрозумілим є бачення мислителем принципу їх обирання та наділення повноваженнями. Своєю чергою, Арістотель піддав критиці праці свого вчителя і висунув власні теорії. Він вважав державу продуктом природного розвитку. При цьому вказував, що людина за своєю природою є істотою політичною і тільки в державі завершується ця генеза політичної природи людини [9, с. 102]. В трактаті “Політика” мислитель стверджує, що ідеальна держава це та, в якій панує справедливість, і яка допомагає громадянам досягти суспільного блага. Найбільш ефективною формою державного управління вважав політію, тобто керування “середніх” людей. Відповідно до поглядів Арістотеля, політія вбирає найкращі здобутки олігархії та демократії. Загалом, ідеї Платона і Арістотеля заклали фундамент розвитку держави як політичної інституції.

В епоху Середньовіччя християнська інтерпретація природного права відбилася на уявленні про сутність ідеї держави. На місце загального морального закону, що його проповідувала філософія стоїків, християнство джерелом морального закону ставить премудрість і волю Божу. Згідно з цим концептом, природне право розглядається як відображення Божої справедливості відповідно до задуму Творця.

У середні віки праву, що залежить від людської волі (волевстановленому), протиставляються незмінні встановлення Божого і природного права. Найвідоміший християнський мислитель, один із видатних “батьків церкви” – Аврелій Августин (основні трактати – “Сповідь” і “Про град божий”) розвинув ідею релігійної філософії – пізнання Бога і Божої любові. Бог – це єдине, абсолютне буття, все інше існує лише завдяки Божій волі. В усій природі нічого не може відбутися без впливу надприродних сил.

У згоді з елліністичною філософією Августин роздумував про мету і зміст людського життя, що полягає у щасті, що досягається в Бозі. Головна теза вчення – первинність віри над розумом. Найвище авторитетне джерело віри – церква як єдина непогрішна, остання інстанція всякої істини.

Ідею нерівності Августин відстоював як вічний і незмінний принцип громадського життя. Нерівність є стороною ієрархічної структури суспільного організму, створеного Богом. Земна ієрархія – відображення ієрархії небесної, “монархом” якої є Бог. Намагаючись запобігти звертанню народних мас до єретичних вчень, Августин посилався і на християнську ідею рівності всіх людей перед Богом – усі люди походять від одного прашура.

Августин висунув думку про єдність людської і Божої історії, що течуть у протилежних, але взаємно нероздільних сферах. Змістом їх є бій двох царств (міст) – Божого і земного. Дуалізм Бога і природи переноситься, таким чином, і на суспільний розвиток. Божий град представляє меншу частину людства. Це ті, хто своєю морально-релігійною поведінкою заслужили у Бога порятунок і милосердя. У земному граді, навпаки, залишаються самолюбні, жадібні егоїсти, люди, що забувають про Бога. Божий град постійно підсилюється в суспільно-історичному розвитку, особливо після приходу Ісуса. Головна передумова приналежності до граду Божого – смиренність і покірність перед Богом і церквою. Земний правопорядок світських держав піддається впливові злих, демонічних сил. Щоб зберегти людей від цього впливу, необхідно соціальне життя освятити ідеями вищої Божої справедливості.

Правопорядок на землі сама людина встановити не здатна. Її створив Бог після гріхопадіння перших людей, аби уберегти наступні покоління від загибелі в безодні зла і незліченних злочинів. Підстава правопорядку – це страх Божий. Бог, погрожуючи людині покаранням, тим самим допомагає їй утриматися на краю безодні зла.

Дещо інші погляди висловлював Вільям Оккам, прихильник ідей природного права, францисканець. Незважаючи на теологічні погляди того часу, різко критикував посягання папи на світську владу. У своєму політичному трактаті “Діалог” засуджує верховенство влади папи, ієрархію церкви, деспотичний моральний і духовний диктат католицизму. Основні ідеї Оккама: повна незалежність короля від папи, верховенство імператора стосовно папського престолу, влада папи залежить від собору віруючих, собор обирає і зміщає пап [6].

Таким чином, філософсько-правові ідеї Середньовіччя мали теократичне спрямування. Християнське вчення повністю видозмінило середньовічне право, яке взяло за основу такі принципи: теоцентризм (єдинобожжя, монотеїзм), креаціонізм, антропоцентризм, гуманізм, персоналізм, рівності та справедливості, відповідальності та свободи волі [7, с. 274].

Період Відродження характеризується переоцінкою релігійно-політичних цінностей, які існували в попередню добу. Центром філософсько-правових надбудов стала людина, тому світогляд Ренесансу іменують антропоцентричним. Одним із найвідоміших філософів доби Відродження був Ніколло Макіавеллі. У працях “Держава” та “Міркування на першу декаду Тита Лівія” Макіавеллі розглядає державу як політичний стан суспільства: ставлення владних та підвладних, наявність відповідно влаштованої, організованої політичної влади, установ, законів. Макіавеллі називає політику “досвідченою наукою”, яка роз’яснює минуле, керує сьогоденням і здатна прогнозувати майбутнє [10, с. 38]. Макіавеллі – один із небагатьох діячів епохи Відродження, що порушив питання про роль особистості імператора. Він вважав, виходячи з реалій сучасної йому Італії, що страждала від феодальної роздробленості, що краще сильний, нехай і позбавлений докору сумління, государ на чолі єдиної країни, ніж ворогуючі дрібні правителі. Наполегливо пропонував ідею про загальний військовий обов’язок – у трактаті “Про військове мистецтво” Макіавеллі закликав до переходу від найманої армії до збройних сил, сформованих з громадян-добровольців. І наводив на користь цього багато історичних прикладів.

Макіавеллі виступав за республіканське правління, але підтримав одноосібну владу государя, доблесного і великодушного. У “Міркуваннях” Макіавеллі виділяє 6 видів державного правління – 3 хороші і 3 погані. Так, до перших він відносить монархію, аристократію та демократію, а до других – тиранію, олігархію та анархію. Але з часом ці добрі форми правління перетворюються на погані. Немає нічого постійного як у природі, і у суспільстві. Розвиваючись, держави досягають досконалості, а потім починається занепад. При появі нових умов держава знову може розвиватися оновленою структурою з кращою формою правління, за аналогією з Римською республікою, яка використовувала у своєму управлінні змішані форми правління. На підставі аналізу історії людства ним було сформульовано і принципи державного управління, які дозволяють утримувати владу та робити нові завоювання. Причому, ці принципи політики, як виявилось, не мали нічого спільного із моральними принципами. Політична мораль Макіавеллі належить до надзвичайних ситуацій, які потребують особливих заходів, що неминуче виникають у житті будь-якої держави. Проголошені їм жорсткі принципи поведінки государя, цілком протилежні християнській моралі, були необхідні для об’єднання Італії, протягом довгих років розчленованої безліччю ворогуючих держав. Ряд науковців, виправдовуючи позиції мислителя, відзначали, що між політикою та мораллю є прірва, і тому не можна звинувачувати Макіавеллі у “проповідуванні” антиморальної політики. Макіавеллі написав “Государя” у період надзвичайної ситуації для Італії, в умовах крайньої потреби об’єднання. Макіавеллі зневажав плебс, міські низи та церковний клир Ватикану. Симпатизував прошарку заможних та активних городян. Розробляючи канони політичної поведінки особистості, він ідеалізував і ставив за приклад етику та закони дохристиянського Риму. Він критикував осіб, які, на його думку, маніпулювали Святим Писанням і використовували його у своїх цілях, що доводить наступне

вираження його ідеї: “Саме через такого роду виховання і таке помилкове тлумачення нашої релігії на світі не залишилося такої ж кількості республік, яка було в давнину, і наслідком цього є те, що в народі не помітно тепер такої ж любові до свободи, якою була на той час” [5, с. 205].

Процес боротьби проти монопольного становища католицької церкви знайшов своє відображення і у філософсько-правових поглядах на державу. На противагу церковній владі виникає нова течія – протестантизм, ідейним засновником якого був Мартін Лютер, який, проте, не відвів місця у своїх працях філософським ідеям щодо ролі та сутності держави. Також необхідно звернути увагу на концепції Жана Бодена. Вчення мислителя викладено переважно у праці “Шість книг про республіку”, а під республікою автор мав на увазі державу загалом.

Жан Боден визначає державу як управління спільним у множинності сімей, яке здійснюється суверенною державою на основі права. Осередком держави є сім'я (домогосподарство). За своїм статусом глава сім'ї є праобразом і відображенням державної влади. Держава виникає в результаті угоди, її мета полягає в тому, щоб, гарантуючи мир у спільноті й захищаючи її від зовнішнього нападу, піклуватися про істинне щастя індивідів. Ж. Боден першим у Європі сформулював світську концепцію суверенітету, визначив його як неподільну, постійну і абсолютну владу щодо створення і втілення в життя основних законів, життєво необхідних для нормального функціонування держави [11, с. 157].

Для періоду Нового часу є характерним переосмислення ролі природного права. Воно очищується від богословських ідей, та займає якісно нове місце в праві позитивному. Найяскравіше погляди цієї доби представляють Гуго Гроцій та Томас Гоббс.

Розвиток людства, втрата первісної простоти, прагнення до спілкування, розум спонукали людей укласти договір про державотворення. Так була створена теорія “договірного походження держави” на противагу феодальній концепції боговстановленості влади і держави. З цього часу всі політико-правові вчення і теорії до кінця XVIII ст. використовували цю доктрину. Державу Гуго Гроцій визначав як союз вільних людей, створений заради дотримання права і загальної користі. Ознаки держави такі: 1. Верховна влада. 2. Право видавати закони. 3. Правосуддя. 4. Призначення посадових осіб. 5. Збір податків. 6. Питання війни і миру. 7. Укладання міжнародних договорів і т. ін. Носії верховної влади представляють державу не тільки в міжнародних зв'язках, а й у відносинах із власним народом. Під час державотворення народ міг обрати будь-яку форму правління, тому що договори, відповідно до природного права, повинні виконуватися. Гуго Гроцій вважав правомірною будь-яку існуючу форму правління. Заперечував категорично право підданих опиратись хоча б і несправедливим розпорядженням влади. Гуго Гроцій засуджував загарбницькі війни. Вважав, що той, хто розпочав війну, повинен нести відповідальність. Якщо ж війна почалася, то вона повинна вестися заради укладення миру і підкорятися принципам природного права. Одним із принципів міжнародного права він назвав непорушність договорів між державами [4, с. 202]

Гоббс – один із основоположників “договірної” теорії походження держави. Мислитель виділяє всього три форми державного правління: демократію, аристократію і монархію. Демократію він не одобрює тому, наприклад, що “селянам недоступна мудрість” і за демократії виникають партії, що веде до громадянської війни. Аристократія краща за демократію. Найкращою формою держави філософ вважав монархію, оскільки вона більше за всіх інших відповідає ідеалу абсолютної та нерозділеної влади.

Державу Гоббс розглядає як результат договору між людьми. Він притримувався принципу первинної рівності людей. Люди створені Творцем рівними в фізичному та інтелектуальному відношенні, у них рівні можливості та однакові, нічим не обмежені “права на все”, зокрема свобода волі. Окремі громадяни добровільно обмежували свої права і свободу в державі, завдання якої – забезпечення світу та безпеки. Гоббс не стверджує, що всі держави виникли шляхом укладення договору. Для досягнення верховної влади є, на його думку, два шляхи – фізична сила (завоювання та підкорення) і добровільне визнання. Перший вид держави він іменує заснованим на придбанні, а другий – заснованим на встановленні, або політичною державою. Гоббс підтримує принцип право-

вого позитивізму і визначальну роль держави у правотворенні. В питаннях про форму держави Гоббс підтримував монархію [2, с. 355].

Епоха прихильників природного права є відображенням антифеодального, антиабсолютистського настрою освіченої частини населення. Мислителі метою суспільства вважали людське щастя, побудоване на принципах розуму. Найбільш відомими представниками Просвітництва були Вольтер та Шарль Монтеск'є.

Держава, за Вольтером, виникає не за божественною волею, а внаслідок договору між самими людьми. Її первісна форма – республіка, яку очолює вождь, що поступово зосереджує владу в своїх руках і стає королем. Монархія усуває республіканський устрій і утверджується як “найдосконаліша форма держави”. Ідей народоправства Вольтер не сприймав. Навпаки, він був переконаний, що голота не має багато розмірковувати, а політичну владу слід зосереджувати в руках меншості – політичної та економічної еліти. Лише наприкінці життя Вольтер почав схилитися до “просвітительської республіки” як ідеалу держави. У тріаді “держави – людини – суспільства” на верхівку він ставив освіченого самодержця, що уособлює державу, підпорядковується конституції, дбає про підданих, їхню освіту, добробут, влаштування добропристойного і впорядкованого суспільства [1, с. 154].

Головною темою всіх політико-правових теорій Монтеск'є і основною цінністю, що відстоюється в них, є політична свобода. До ряду необхідних умов для забезпечення цієї свободи ставляться належна організація і справедливі закони державного ладу. У пошуках “духу законів”, тобто закономірного і справедливого в законах, Монтеск'є наголошував на раціоналістичних уявленнях про природу речей, розумній природі людини, і прагнув збагнути логіку мінливих історично позитивних законів, які породжують їх причини та фактори.

Висновки. Система філософсько-правових поглядів на державу налічує тисячолітню історію. Починаючи від Античності, мислителі намагалися дати пояснення даному феномену, вивести базові закономірності онтології держави, розмірковували про ідеальну та найбільш оптимальну її форму. Кожна епоха розвитку філософсько-правових ідей характеризується певною панівною ідеологією, в межах якої розвивалися основні концепції. Так, мислителі Античності відштовхувалися від трактування людини як духовного та фізичного ідеалу, принципу справедливості, ідей природного права, розмірковували про ідеальну форму державної влади. На зміну епосі Античності прийшло Середньовіччя, з притаманним для нього теоцентричним світоглядом, розумінням Бога як центру світобудови та трактуванням людини як істоти, основною ціллю життя якої є пошук божої благодаті. Період Відродження докорінно змінив вихідні позиції середньовічної філософії, хоч і не заперечував християнської ідеології. Для даної епохи вихідною ідеєю був антропоцентризм, тобто центром філософських роздумів стала людина. Відповідно, концепції держави базувалися на даному вихідному принципі. Епохи реформації, Просвітництва, Нового часу розвинули ренесансні інтенції, значною мірою розширили їх у дусі того чи іншого типу праворозуміння: позитивістського або позитивно-правового. Відтак, сучасні розвинені держави орієнтуються на антропоцентричні принципи гуманізму, справедливості, верховенства права, законності, необхідності забезпечення природних прав людини тощо, що свідчить про високий рівень вдосконалення ренесансних ідей, їх вдосконалення і еволюцію упродовж наступних історичних періодів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вольтер. (1988). Філософські твори / Відп. ред. Кузнецов В. Н., пер. Кочеткова А. 752 с.
2. Гоббс Т. (2000). Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Київ : Дух і літера. 601 с.
3. Ковальов Д. В. (2020). Вплив філософії Аврелія Августина на сучасність. 11 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalov_Denys/Vplyv_filosofii_Avrelia_Avhustyna_na_suchasnist.pdf?
4. Кормич А. І. (2015). Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ : Алерта. 416 с.
5. Макіавеллі Н. (2021). Державець. Харків : Фоліо. 604 с.

Еволюція філософсько-правового розуміння держави

6. Оккам У. (2001–2002). Сім вибраних диспутів. Антологія середньовічної думки: у 2-х т. Т. 2: Хрестоматія. Навчально-наукове видання / за ред. С. С. Неретіна, Л. В. Бурлакі. 760 с.
7. Пилипишин П. (2020). Філософсько-правові принципи Середньовіччя як фундамент християнського індивідуалізму. *Підприємництво, господарство і право*. № 7. С. 270–275.
8. Платон. (2000). Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи. 355 с.
9. Романов В. Є. (2001). Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. Київ : Основи. 238 с.
10. Семенов В. (2018). Мислителі епохи Відродження про природу та роль конфлікту // *Історія зарубіжної конфліктології*. Т. I. 538 с.
11. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. (1999). Історія політичних і правових вчень. К. : Юрінком Інтер, 1999. 304 с.

REFERENCES

1. Volter. (1988). *Filosofski tvory*. [Philosophical Works] / vidp. red. Kuznyetsov V. N., pereklad Kochetkova A. 752 s.
2. Hobbs, T. (2000). *Leviathan, abo Sut, budova i povnovazhennya derzhavy tserkovnoyi ta tsyvilnoyi*. [Leviathan, or the Essence, Structure and Powers of the Ecclesiastical and Civil State]. Kyiv : Dukh i litera. 601 s.
3. Kovalov, D. V. (2020). *Vplyv filosofiyi Avreliya Avhustyna na suchasnist*. [The Influence of the Philosophy of Aurelius Augustine on Modernity]. 11 s. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Kovalov_Denys/Vplyv_filosofii_Avreliia_Avhustyna_na_suchasnist.pdf?
4. Kormych, A. I. (2015). *Istoriya vchen pro derzhavu i pravo*. [History of Teachings About the State and Law] : navch. posibnyk. Kyiv : Alerta. 416 s.
5. Makiavelli, N. (2021). *Derzhavets*. [The Ruler]. Kharkiv : Folio. 604 s.
6. Okkam U. (2001–2002). *Sim vybranykh dysputiv*. [Seven Selected Debates]. Antolohiya serednovichnoyi dumky: 2kh t. T. 2. *Khrestomatiya. Navchalno-naukove vydannya / za red. S. S. Neretina, L. V. Burlaki*. 760 s.
7. Pylypyshyn, P. (2020). *Filosofsko-pravovi pryntsypy Serednovichchya yak fundament khrystyianskoho indyvidualizmu*. [Philosophical and Legal Principles of the Middle Ages as the Foundation of Christian Individualism]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. No. 7. S. 270–275.
8. Platon. (2000). [State]. *Derzhava / per. z davnohr. D. Koval. K. : Osnovy*. 355 s.
9. Romanov, V. Ye. (2001). *Vstup do analizu derzhavnoyi polityky*. [Introduction to the Analysis of State Policy] : navch. posib. Kyiv : Osnovy. 238 s.
10. Semenov, V. (2018). *Myslyteli epokhy Vidrodzhennya pro pryrodu ta rol konfliktu*. [Renaissance Thinkers on the Nature and Role of Conflict]. *Istoriya zarubizhnoyi konfliktolohiyi*. Т. I. 538 s.
11. Shulzhenko, F. P., Andrusyak T. H. (1999). *Istoriya politychnykh i pravovykh vchen*. [History of Political and Legal Teachings]. К. : Yurinkom Inter, 1999. 304 s.

Дата надходження: 12.08.2022 р.

Olha Kolych

Lviv Polytechnic National University,
Associate Professor of Theory of Law and Constitutionalism

Ph. D., Assoc. Prof.

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education

Olha.I.Kolych@lpnu.ua

ORCID : 0000-0002-6772-4877

Researcher ID V-9745-2017

Viktoriya Oliynyk

Lviv Polytechnic National University,
student

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education

viktoriiia.oliinyk.pv.2021@lpnu.ua

EVOLUTION OF THE PHILOSOPHICAL AND LEGAL UNDERSTANDING OF THE STATE

The article examines the origin and development of the philosophical and legal concepts of the state. It is noted that despite the fact that the term “state” itself appeared in the New Age, the philosophical and legal concepts of the ontology of this entity date back to Antiquity, were developed,

reinterpreted and supplemented over thousands of years, and continue to be modernized and evolved until now. The period of Antiquity, with its prevailing mythological worldview and the emergence of the idea of natural law, was characterized by the selection of moral principles to explain the need to unite people into an organized community, the justification of the idea of an ideal ruler, and an emphasis on the principle of justice. The reasoning of the most influential thinkers of Antiquity regarding the optimal form of government is analyzed. Yes, Plato was a supporter of aristocracy, while at the same time he considered democracy, theocracy and oligarchy to be harmful to society. Aristotle developed the doctrine of man as a “political animal” and considered politics to be the ideal form of government. The Middle Ages were marked by new philosophical and legal ideas of understanding the state. The moral law was replaced by a theocentric worldview. God is the only and absolute being, and everything else exists according to his will. Therefore, the earthly hierarchy reflected the heavenly hierarchy, and all power was understood as coming from God. The dominant position was occupied by Christian ideology.

During the Renaissance, the theocentric worldview was replaced by an anthropocentric one. Man has become the center of philosophical and legal superstructures, and that is why the concepts of the ontology of the state have changed. It is noted that the thinkers of the Reformation and Enlightenment continued the traditions of the Renaissance, filling the philosophical and legal understanding of the state with new categories. It is emphasized that the modern period is characterized by a rethinking of the role of natural law. It is cleansed of theological ideas, and occupies a qualitatively new place in positive law.

Key words: state, philosophy of law, state evolution, state ontology, natural law.